

Prof. dr hab. Mariusz Mielczarek

Instytut Archeologii i Etnologii PAN

Ośrodek w Łodzi

Ul. Tylna 1

90-364 Łódź

Recenzja

pracy doktorskiej mgr Kamili Wiktorii Nocoń,

„Zmiany społeczne i kulturowe w Nea Pafos na Cyprze w okresie hellenistycznym i rzymskim w świetle badań nad ceramiką kuchenną ze stanowiska Agora”, Kraków 2020

Już we wstępie oceny opracowania K.W. Nocoń stwierdzić pragnę, iż jestem pod wrażeniem ogromu pracy włożonej w przygotowanie rozprawy. 50 000 fragmentów ceramiki (s. 222), które poddane zostały szczegółowej i kompetentnej ocenie, czego dowodzi tego treść opracowania, zasługuje na wyraźne podkreślenie. Jednocześnie treść dzieła pozwala na stwierdzenie, że mamy do czynienia z pracą o dużym znaczeniu poznawczym. Nie tylko ze względu na wykorzystanie jako podstawy studiów materiałów nieopublikowanych, ale także z uwagi na wnioski wyciągnięte z ich analizy. Zresztą, sama Autorka zauważyła, że opublikowanych opracowań o podobnym charakterze, jak to obecnie oceniane, nie jest wiele. Nie dziwi - co jest istotnym plusem dla p. Nocoń - że podjęcie podobnych studiów w odniesieniu do materiałów z wielu stanowisk ze wschodniej części baseny Morza Śródziemnego, jest decyzją niezwykle trudną (szczególnie w przypadkach, gdy prace wykopaliskowe prowadzone są od XIX stulecia). Jak słusznie zwróciła uwagę Doktorantka, ogrom materiału, który należy poznać i poddać analizie jest tak duży, że podobnych opracowań jak to odnoszące się do Nea Pafos nie powstało zbyt wiele. Tym bardziej, gdy chodzi o ceramikę kuchenną. Sama Autorka zaznaczyła (s. 8), że ceramika kuchenna nie

przyciągnęła większej uwagi badaczy ze względu na „nieatrakcyjny wygląd”. Cypryjska ceramika kuchenna nie była szczególnie często poruszonym tematem. Zapewne o sytuacji takiej decydowała ogromna ilość materiału, który trzeba poddać ocenie. Widać to zresztą we wstępnych raportach z wykopalisk. Dlatego też podjęcie studiów nad ceramiką kuchenną z Nea Pafos uważam za zasługujące na szczególną uwagę i w pełni zgadzam się z opinią K.W. Nocoń, iż wnioski wyciągnięte z analizy materiału z jednego stanowiska (Nea Pafos) mają istotne znaczenie.

Praca K.W. Nocoń, przynajmniej w mojej opinii, wyraźnie dzieli się na dwie części. Pierwsza z nich, nawiązująca do tytułu rozprawy, dotyczy generalnie społeczeństwa i zmian kulturowych w Nea Pafos, od IV w. p.n.e. po II stulecie n.e., także kwestii powiązań gospodarczych z regionami sąsiednimi. Generalnie, bo zaprezentowano w niej również warunki geograficzne i geologię Cypru. Przygotowała w ten sposób Autorka czytelników do dyskusji nad odmiennościami terytorialnymi produkcji ceramiki oraz zróżnicowania masy ceramicznej. W tej części też zamieszczono dane, łącznie z dokumentacją rysunkową, na temat wykopalisk. Znaczenie tej partii pracy docenia się, przy ocenie zawartości „katalogów naczyń”.

Za celowe uważam odniesienie się do kwestii społecznych i gospodarczych. W niektórych przypadkach działanie takie okazało się istotne. Jak podkreśliła Autorka (s. 9) wytwórczość garncarska związana jest z zapotrzebowaniem społecznym. Mogą być to, jak zauważyła Doktorantka, zmiany mniej lub bardziej dynamiczne, na co składa się wiele czynników, bo „wytwórczość garncarska osadzona jest w konkretnym kontekście społecznym” (s. 9). W prezentowanych w tej części uwagach skorzystała Autorka z bogatej literatury, sięgając do wielu prac, w tym także tych z zakresu ekonomii.. Zabrakło mi jednak w tej partii, dotyczącej przecież „zmian społecznych i kulturowych”, szerszych odniesień do materiału epigraficznego. Nie zastąpią go (jak zaznaczono na s. 8) dane „antycznych pisarzy”.

Zapewne chęć stworzenia opracowania pełnego zaowocowała przywołaniem stwierdzeń o Cyprze jako spichlerzu Egiptu (s. 25), czy też umieszczona w "Zarysie historii Nea Pafos" (s. 33) informacja o biciu „srebrnych tetradrachm ptolemejskich”. To, jeśli nawet zostało uznane za potrzebne do oceny dystrybucji naczyń kuchennych, to zbyt mało, a odesłanie do literatury wskazanej w bibliografii nieco zaskakuje. Tym bardziej, że na s. 67 jest stwierdzenie, iż garnki kuchenne służyły jako „pojemniki do przechowywania monet, gromadzenia uryny i innych zanieczyszczeń ...”. Istotne, że padły w tej części pracy stwierdzenia o stanie badań nad ceramiką kuchenną okresu hellenistycznego i wczesno rzymskiego we wschodnim basenie Morza Śródziemnego.

Część duga rozprawy doktorskiej K.W. Nocoń, która jest zasadniczą częścią rozprawy, to bardzo kompetentna, szczegółowa analiza ceramiki kuchennej z badań agory Na Pafos przeprowadzonych w latach 2011-2016. Chodzi o ceramikę kuchenną z czasów od III w. p.n.e. po koniec II w. n.e. Jak już wcześniej wspomniałem 50 000 fragmentów naczyń (s. 222). W efekcie przeprowadzonych analiz wskazano lokalizację warsztatów (produkcja lokalna lub nie), z których pochodziły naczynia, podano możliwie precyzyjną chronologię naczyń, odniesiono się do procesu produkcji (wykorzystano tu nowe metody badań procesów produkcji). To w tej partii rozprawy widać wyraźnie ogromną wiedzę Doktorantki i jej doświadczenie w pracy nad ceramiką z terenu Cypru (i nie tylko). Poddanie każdego ułamka ceramiki ocenie, analizie makroskopowej oraz analizom specjalistycznym, a działanie takie wyraźnie widać w rozprawie, przyniosło bardzo istotne, w moim przekonaniu, efekty. Nea Pafos, dzięki poczynaniom K.W. Nocoń, stało się jednym z tych ośrodków, wcale nie tak licznych, które otrzymały ocenę ceramiki kuchennej.

Efektom przeprowadzonych analiz – efekt przede wszystkim nabytej praktyki i znajomości literatury (co potwierdza bibliografia) - jest wyraźne stwierdzenie co do czasu użytkowania konkretnych naczyń – okres hellenistyczny, czy wczesno rzymski. Efektom

pracy jest stwierdzenie, że ceramiki kuchenna była produkowana w Nea Pafos. Stwierdzenia tego można było oczekiwać, ale istota osiągnięć Doktorantki polega na tym, iż wskazała ona konkretnie, która ceramika jest „miejscowego” pochodzenia („określenie produkcji charakterystycznej dla tego obszaru”) i, co bardzo istotne, określiła jej chronologię w oparciu o stratyografię stanowiska (s 77, 82). Opinię tę uważam za bardzo istotną - aby podjąć dyskusję z Autorką, trzeba by rozpocząć od oceny prac wykopaliskowych. Autorka odniosła się w tekście do opublikowanych rozważań nad ceramiką kuchenną. Nie zabrakło w pracy dyskusji na temat lokalizacji miejsc, gdzie produkowano ceramikę kuchenną - „peryferyjny obszar miasta” (s. 223).

Kolejny krok w opracowaniu nie zaskakuje. Zajęto się problemem ceramiki kuchennej z Nea Pafos i obecnością ceramiki kuchennej spoza Nea Pafos, na którą natrafiono w trakcie prac archeologicznych na Agorze. Oby tym problemom, jak zauważa K. W. Nocoń, poświęcono niewiele publikacji (s. 86), w których podkreślono regionalną produkcję ceramiki kuchennej.

Nie dziwi w tej sytuacji staranne opracowanie ceramiki kuchennej. Wystarczy odnieść się do materiałów z zachodniego Cypru. Ocena tej partii książki dotyczy także pozostałych wydzielonych grup. Przyjęty schemat wykorzystano w całej pracy. Zasluguje to na szczególne podkreślenie.

Uporządkowany chronologicznie opis materiałów zawiera wszystkie niezbędne dane do dyskusji nad ceramiką kuchenną. Kwestie chronologiczne, informacje o masie ceramicznej (z danymi o domieszkach), łącznie z fotografią. Dalej dane o miejscu znalezienia. Następnie opis. Kolejne pozycje to uporządkowane chronologicznie „typy” naczyń, z przekrojem np. wylewu. Opis uzupełniają analogie. Ten „wykaz” pokazuje, że podano wszystko, co jest niezbędne do dalszych analiz.

Powtórzę, w mojej ocenie ów „katalog” to osiągnięcie Autorki zasługujące na specjalną uwagę.

Jest to opracowanie bardzo staranne, uporządkowane chronologicznie. Oceniano poszczególne kategorie naczyń (co trzeba wyraźnie podkreślić) – garnki kuchenne, rondle, dzbanki, misy, etc. Wszystko to z podziałem na typy i podtypy. Każdy typ naczyń opracowany jest niezwykle szczegółowo, zaopatrzone jest w dokumentację rysunkową (przekroje naczyń) i fotograficzną, jak też dane o miejscu znalezienia. Świadczy to o ogromie pracy włożonej w poznanie i uporządkowanie materiału. Pozwoliło to na stwierdzenie, tylko pozornie oczywiste, że różna była masa ceramiczna w okresie hellenistycznym i rzymskim, ale kontynuowano produkcję niektórych typów naczyń (s. 225, 238, 241). W dodatku wszystko zostało uporządkowane regionalnie – ceramika kuchenna zachodnio cypryjska, ceramika tzw. Plain Buff Ware. Odrębne, bardzo istotne ustalenia Autorki odnoszą się do ceramiki kuchennej z regionu zatoki Morfu. Ewentualna dyskusja wymagałaby sięgnięcia do zabytków.

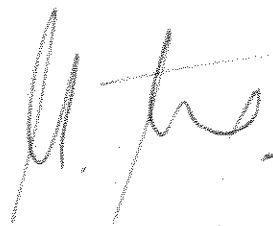
Jeśli chodzi o ceramikę kuchenną spoza Cypru, znalezioną na Agorze, to regiony z których ceramika kuchenna docierała na Cypr odzwierciedla tradycyjne powiązania Cypru – Egipt, Italia, Attyka Fokaja, Efez, Kos/Knidos. Stwierdzenie to nie budzi zastrzeżeń. Każda grupa naczyń pochodząca „regionów produkcyjnych oddalonych od Cypru” została opisana. Ceramika z Fenicji, Kampanii (?) etc. zaprezentowana została oddzielnie, z zachowaniem schematu wprowadzonego w prezentacji ceramiki kuchennej z Nea Pafos. Dodano zdjęcia, pozwalające na ocenę masy ceramicznej.

Poddane ocenie tutaj uzupełnia aneks – wyniki szeregu analiz wykonanych w Fitch Laboratory Brytyjskiej Szkoły Archeologicznej w Atenach. W ocenie pracy nie może zabraknąć stwierdzenia, że znaczącym, kolejnym plusem rozprawy jest znakomita

dokumentacja rysunkowa i fotograficzna. Zarówno ta w tekście, jak i na tablicach zamieszczonych na końcu opracowania..

Praca mgr K.W. Nocoń, w istotny sposób uzupełniła wiedzę o ceramice cypryjskiej.

Podsumowując, z pełnym przekonaniem stwierdzam, iż praca K.W. Nocoń spełnia wszelkie wymagania stawiane pracom doktorskim. Wnoszę o dopuszczenie Kamili Wiktorii Nocoń do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'M. Tr.' or similar, located in the lower right quadrant of the page.